

Michał Trojanowski

Uniwersytet Zielonogórski

DZIAŁANIA 2 POZNAŃSKIEGO ODDZIAŁU WOJSK OCHRONY POGRANICZA PRZECIWKO GRUPOM ZBROJNYM NA TERENIE POGRANICZA

Formacje wojsk ochrony pogranicza oprócz swych głównych zadań związanych z ochroną granic państwa polskiego brały również udział w organizacjach zabezpieczających w utrwalaniu zdobyczy demokracji ludowej. Takim zaangażowaniem był m.in. udział w walkach ze zbrojnym podziemiem niepodległościowym oraz innymi grupami zbrojnymi. Temat wydaje się pomijany w literaturze przedmiotu¹, która głównie zajmuje się udziałem w walkach oddziałów Wojska Polskiego, KBW oraz milicyjnych formacji podległych Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego (MBP)². Z jednej strony to na ich barkach spoczywał główny ciężar walk, z drugiej nie można zapominać o lokalnym

¹ Powstała praca poświęcona działalności na Ziemi Lubuskiej autorstwa Bogdana Biegalskiego pt. *Organizacje podziemne na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956*, Zielona Góra 1999, jednak porusza ona jedynie zagadnienia związane z podziemiem niepodległościowym na tym terenie, pomija natomiast wątek zbrojnych grup kryminalnych działających na ziemiach odzyskanych. Rozprawa ta, pomimo jej dużego wkładu poznawczego, powstała jednak prawie dwie dekady temu. Czas ten pozwolił na szersze badania i weryfikację materiału źródłowego. Dzisiejszy stan wiedzy pozwala na pewną krytyczną weryfikację zamieszczonego w niej wykazu organizacji niepodległościowych działających w regionie.

² Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) – naczelny organ bezpieczeństwa państwowego RP powstały 1 stycznia 1945 r. z przekształcenia Resortu Bezpieczeństwa Publicznego przy PKWN, rozwiązany na mocy dekretu Rady Państwa z 7 grudnia 1954 r. Przyczyną rozwiązania była śmierć J. Stalina i zmiany w strukturach aparatu bezpieczeństwa ZSRR oraz ucieczka płk. J. Światło, szefa jednego z departamentów MBP. Zastąpione przez dwa inne resorty MSW i Komitetem ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Ministrowi bezpieczeństwa podlegały następujące formacje: Milicja Obywatelska (MO), Wojska Ochrony Pogranicza (WOP), Urząd Bezpieczeństwa (UB), Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW), Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (ORMO). Początkowo MBP działało w składzie 10 wydziałów, następnie struktury zostały mocno rozbudowane, a wydziały rozwinięto do struktur departamentów. Przez cały okres istnienia kierował nim gen. Stanisław Radkiewicz. Centrali MBP w Warszawie jako organowi nadrzędniemu podlegały organy I instancji – Wojewódzkie Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego i II instancji – Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego. Odpowiadało ono za większość działań represyjnych skierowanych przeciwko legalnej i nielegalnej opozycji, niepodległościowemu podziemiowi czy kościołowi w Polsce w latach 1945-1954. J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 385-388.

zaangażowaniu formacji granicznej. Jednostki Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP)³ organizujące zabezpieczenia zachodnich rubieży państwa nie były zaangażowane w większe walki z podziemiem. Poniższy tekst jest próbą przedstawienia działań zwalczania zbrojnych grup działających na tzw. Ziemiach Odzyskanych, jakie podejmował WOP w strefie nadgranicznej, na przykładzie działań 2 Oddziału WOP, który pełnił służbę na nowo tworzonej zachodniej granicy polski.

Wraz z wkroczeniem na ziemie polskie wojsk radzieckich nastąpiła druga sowiecka okupacja kraju⁴. Tak jednak różna od tej z lat 1939-1941, potężna Armia Czerwona była ważnym sojusznikiem aliantów, który dźwigał ciężar walki z nazizmem i ponosił dotkliwe straty⁵. Natomiast sprawa polska stała się raczej niewygodnym wyrzutem sumienia i zaczynała ciążyć zachodnim sojusznikom⁶.

Na terenach zajętych przez Sowieców i nową władzę wprowadzano własne porządki. Oddziały NKWD⁷ rozbijały prolondyńską partyzantkę, aresztowani byli wyżsi dowódcy, szeregowych zaś wcielano do oddziałów formowanych przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) 1 i 2 Armii Wojska Polskiego (WP). Początkowe nadzieje na spokój zostały szybko pogrzebane wprowadzaniem radzieckim terrorem, którym próbowano narzucić obcy system polityczny na terenie II Rzeczypospolitej Polskiej. Wzbudzało to niechęć oraz opór środowisk niepodległościowych, po wydarzeniach z rozbrajaniem i wywozieniem na wschód oddziałów zbrojnych podczas „akcji

³ Wojska Ochrony Pogranicza – formacja wojskowa powołana do ochrony granic państwowych PRL. Do zadań Wojska Ochrony Pogranicza należało m.in.: zapobieganie, przeciwdziałanie, zwalczanie przestępczości granicznej, kontrolowanie osób i środków transportu na przejściach granicznych, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego na pograniczu. Wojska Ochrony Pogranicza zaliczały się do części Sił Zbrojnych i służb MSW, powołane zostały 13 września 1945 r. rozkazem MON, natomiast sejm ustawą z 12 października 1990 r. powoływał w ich miejsce Straż Graniczną. Ustawodawca przewidział półroczny okres przejściowy jako czas potrzebny na utworzenie nowej służby. W tym terminie na granicy państwowej obowiązki pełniły oddziały WOP, które z dniem 16 maja 1991 r. zostały ostatecznie zlikwidowane. Część kadr WOP przeszła do nowej formacji. Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945-1991. Krótki informator historyczny*, Kętrzyn 1998, s. 7-31; *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Warszawa 1979, s. 486.

⁴ Za pierwszą okupację uznaje się okres 1939-1941, gdy wojska radzieckie zajęły część II RP, tj. Podlasie i część Ziemi Przemyskiej, które po 1945 r. pozostały w granicach Polski.

⁵ Na początku 1945 r. na froncie wschodnim przeciw Armii Czerwonej wojska niemieckie dysponowały 169 dywizjami, na froncie zachodnim i we Włoszech 107 dywizjami oraz 23 rozmieszczonymi w krajach okupowanych i na terenie Rzeszy. Przeciw tym siłom ZSRR wystawiało 55 armii ogólnowojskowych, 6 pancernych i 13 lotniczych. Ogółem armia ZSRR liczyła 500 Dywizji piechoty. W.T. Kowalski, *Wielka Koalicja 1941-1945*, t. III, Warszawa 1978, s. 13-14.

⁶ A. Paczkowski, *Pół wieków dziejów Polski*, Warszawa 2005, s. 130; A. Friszke, *Polska. Losy państwa i narodu 1939-1989*, Warszawa 2003, s. 120.

⁷ NKWD – Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł, Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych, resort spraw wewnętrznych ZSRR. Istniał od 1917 r. Odpowiedzialny za terror sowiecki zarówno na terenie ZSRR, jak i na zajętych przez Armię Czerwoną terenach, szerzej *Leksykon Historii Powszechnej 1900-1945*, red. S. Sierpowski, Poznań 1996, s. 308-309.

burza”⁸ nastąpiła ostateczna kompromitacja sowieków poprzez porwanie i skazanie w pokazowym procesie przywódców państwa podziemnego⁹. Po tych zdarzeniach również oddziały partyzanckie walczące do tej pory z niemiecką okupacją nie ufały obietnicom składanym przez nowy rząd. Pomimo ogłoszenia amnestii, znaczna ich część pozostała w ukryciu¹⁰.

Z oddziałami konspiracyjnymi walczyły posuwające się za frontem oddziały radzieckie – formacje wojsk NKWD¹¹. To one w pierwszym okresie odpowiadały za większość akcji przeciwpartyzanckich na tyłach jednostek radzieckich. Następnie wraz z przekazywaniem części uprawnień nadzorczych nowo powstałym władzom „lubelskim” do tych zadań kierowano formacje polskie. Do zwalczania „band” kierowano oddziały MO, tyłowe formacje wojskowe, a następnie specjalnie sformowany w tym celu Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹². W chwili zakończenia wojny do walk zaczęto wykorzystywać również frontowe jednostki WP.

W związku z nasilaniem się oporu zbrojnego i destabilizacji, do wprowadzenia „demokracji” powołano Państwową Komisję Bezpieczeństwa. Miała ona koordynować

⁸ Akcja Burza była próbą wystąpienia zbrojnego przeciwko wycofującym się oddziałom niemieckim, opanowaniem terenu i ujawnieniem podziemnych władz cywilnych i wojskowych. Plan przewidywał wystąpienie wobec wojsk ZSRR w roli gospodarza. Jednak taka koncepcja została szybko zweryfikowana przez działania sowieków. Armia Czerwona niejednokrotnie wspierała oddziały AK, a następnie po zajęciu terenu aresztowała polskich przywódców, a żołnierzy siłą wcieliła do Wojska Polskiego formowanego pod zwierzchnictwem Moskwy. Taki los spotkał 27 Wołyńską DP AK oraz zgrupowanie Wileńskie AK. A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918-1989*, Warszawa 2014, s. 184-190; A. Paczkowski, *op. cit.*, s. 50-53.

⁹ Pod koniec marca 1945 r. NKWD pod pretekstem rozmów zważyło na rozmowy delegata rządu na kraj J.S. Jankowskiego, podległych mu ministrów, ostatniego dowódcę AK gen. L. Okulickiego oraz delegata RJN K. Pużaka. Zagwarantowano im nietykalność, następnie aresztowano i wywieziono do Moskwy. W czerwcu odbył się pokazowy proces 15 z aresztowanych, A. Pajdak był sądzony oddzielnie. Przywódcy polskiego państwa podziemnego zostali skazani za współpracę z nazistami i walkę przeciw ZSRR. A. Paczkowski, *op. cit.*, s. 96-98; A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *op. cit.*, Warszawa 2014, s. 199-200.

¹⁰ Dekret o amnestii z 2 sierpnia 1945 r. miał na celu likwidację państwa podziemnego i grup zbrojnych, osób, które się jeszcze po wojnie nie ujawniły. R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu, Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944-1990*, Kraków 2007, s. 60-61.

¹¹ R. Terlecki, *op. cit.*, s. 26-28, 58-59.

¹² Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego powołany po raz pierwszy uchwałą Rządu Tymczasowego z dnia 26 marca 1945 r., która nakazywała jego wystawienie przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego z terminem gotowości wyznaczonym na maj 1945 r. Jednak w związku z masowymi dezercjami z organizowanych przez MBP oddziałów terminu nie dało się dotrzymać. Do ponownego wystawienia wojsk wewnętrznych przystąpiono 24 maja, polecono wtedy wystawienie wojsk wewnętrznych Ministerstwu Obrony Narodowej. Wydzielono porwaczącą z frontu 4 DP jako jednostkę do przeformowania w oddziały bezpieczeństwa. Dotychczasowy dowódca jednostki gen. Bolesław Kieniewicz został również dowódcą korpusu, T.P. Rutkowski, *Encyklopedia białych plam*, t. 10, Radom 2003, s. 152-156.

działania podejmowane przeciw partyzantom w MBP i MON. Komisja podzieliła obszar RP na 14 stref bezpieczeństwa¹³.

Działalność zbrojnego podziemia skupiała się na obszarach dawnej II RP, gdzie oddziały działały podczas II wojny światowej i miały oparcie w lokalnym społeczeństwie, z którego się wywodzili ich członkowie. Ziemie odzyskane gorzej zaludnione oraz zasiedlane osadnikami wojskowymi i różnej maści przesiedleńcami nie były areną tak intensywnej działalności oddziałów zbrojnego podziemia. Stanowiły one natomiast atrakcyjny teren dla ucieczki zdekonspirowanych działaczy podziemia, którzy mogli w nowym otoczeniu próbować się na nowo urządzić, odcinając przeszłość¹⁴. Na nowych ziemiach również operowały wszelkiego rodzaju „bandy” zbrojne złożone ze wszelkiej maści awanturników, przestępców oraz osób wykolejonych przez wojnę.

Powołanie Wojsk Ochrony Pogranicza wzorowanych na radzieckich jednostkach granicznych NKWD było naturalnym następstwem wpływów wschodniego sąsiada we władzach państwa polskiego¹⁵. Pierwszym dowódcą jednostek granicznych był radziecki pogranicznik płk Gwidon Czerwiński¹⁶. Formacja została wyłoniona z wojska

¹³ Powstanie Państwowej Komisji Bezpieczeństwa (PKB) miało związek z brakiem koordynacji pomiędzy jednostkami biorącymi udział w walce ze zbrojnym podziemiem. Operacje prowadzone od marca 1946 r. ujawniły brak współdziałania pomiędzy WP, UB, MO i KBW. Pierwszym dokumentem sygnowanym przez komisję był „Plan kontroli i oczyszczania najważniejszych dróg” z 21 marca 1946 r. W wytycznych operacyjnych dla jednostek podległych PKB wydanych przez marsz. Żymierskiego zaznaczono: „Walkę z bandytyzmem postawić jako pierw i najważniejsze zadanie, zarówno wojska, jak i bezpieczeństwa, milicji, a przede wszystkim traktować to zadanie czysto ofensywnie. Należy usilnie szukać bandytów, a po otrzymaniu wiadomości natychmiast organizować operacje i niszczyć ich w ich własnych kryjówkach”. Dla koordynacji działań w każdym województwie utworzono Wojewódzkie Komitety Bezpieczeństwa. Nadzór nad pracą PKB sprawował zastępca szefa Sztabu Generalnego gen. Stefan Mossor. W skład gremium Komisji wchodził: marsz. Michał Rola-Żymierski (WP), gen. Stanisław Radkiewicz (MBP), gen. Bolesław Kieniewicz (KBW), gen. Władysław Korczyc, Marian Spychalski, Stefan Mossor, Ostap Steca (MON), płk Grzegorz Korczyński (MBP). Państwowa Komisja Bezpieczeństwa została rozwiązana na zachodzie rozkazem MON z 22 listopada 1948 r., a na wschodzie rozkazem nr 60 MBP z 1 grudnia 1948 r., T. Honkisz, *Państwowa Komisja Bezpieczeństwa*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1987, nr 4, s. 23-43.

¹⁴ B. Biegalski, *op. cit.*, s. 23-24.

¹⁵ M. Stefaniak, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945-1950*, Szczecin 2008, s. 57.

¹⁶ Gwidon Czerwiński s. Fulgencjusza – (1902-1969) płk. gen. bryg., urodzony w Siemianowiczach w rejonie stołpeckim, w czasie rewolucji wstąpił do Armii Czerwonej, w 1929 r. ukończył Oficerską Szkołę Wojsk Pogranicznych w Mińsku. W latach 1923-1937 pełnił służbę w wojskach pogranicznych ZSRR na Białorusi i w Azji Środkowej, podczas czystek w siłach zbrojnych ZSRR w latach 1937-1940 więziony. Po agresji hitlerowskich Niemiec na ZSRR mianowany dowódcą pułku piechoty, brał udział w walkach pod Moskwą, gdzie został ranny. Po wyleczeniu ran w 1943 r. skierowany do 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, gdzie objął 2 pp. Walczył pod Lenino, następnie mianowany został zastępcą dowódcy do spraw liniowych 1 DP. Jesienią 1944 r. powierzono mu organizowanie 1 Brygady Piechoty Zmotoryzowanej, a w styczniu 1945 r. Oficerskiej Szkoły Broni Pancernych. Od 20 września 1945 r. do 24 marca 1947 r. pełnił obowiązki Szefa Departamentu WOP. W maju 1947 r. powrócił do ZSRR, zmarł w Sołnecznogorsku pod Moskwą w 1969 r., zob. J. Prochwicz, *Organizacja Wojsk*

polskiego rozkazem Naczelnego Dowódcy WP nr 0245/Org., z 13 września 1945 r.¹⁷ Pośpiech w formowaniu służby granicznej, które miały objąć służbę na granicy od 1 listopada, odbił się zarówno na doborze kadr, jak i wyszkoleniu oddziałów¹⁸. Oprócz ochrony granicy oddziały WOP uczestniczyły również w zadaniach *stricte* politycznych: organizując komunistyczną propagandę podczas wyborów czy w zwalczaniu partyzantki antykomunistycznej.

Działania przeciwpartyzanckie

Przykładem udziału w walkach ze zbrojnymi oddziałami jest 2 Oddział WOP, który wystawił Poznański Okręg Wojskowy nr III, był on podległy wydziałowi WOP okręgu, a ten dowództwu w Warszawie¹⁹. Jednostka strzegła granicy zachodniej na odcinku od Kostrzyna do Zasiiek, sztab oddziału mieścił się w Krośnie Odrzańskim. Składała się ona z 5 odcinków granicznych, każdy po 5 strażnic²⁰. Do walk z wrogim elementem, a także do uszczelniania granicy podczas jej przerywania oddział dysponował specjalnym poddziałem – Grupą Manewrową stacjonującą przy sztabie oddziału. Jednak w związku z prowadzonymi walkami z Ukraińską Powstańczą Armią, etatową Grupę Manewrową wysłano do działań w Bieszczadach. Rozkazem operacyjnym nr 2 dowódcy oddziału z 17 kwietnia 1946 r., na podstawie rozkazu operacyjnego nr 1 Szefa Departamentu WOP z dnia 16 kwietnia, komendant krośnieńskich wopistów nakazał, by do dnia 19 kwietnia cała Grupa Manewrowa została przygotowana do drogi, wyposażona w amunicję i zaopatrzona w żywność na 15 dni, a następnego dnia załadowana na wagony celem wyjazdu od dyspozycji DOK III²¹. Oddział został wysłany w ramach Akcji „Wisła” na wschód kraju²². Grupa pod dowództwem por. Wacława Jargasa²³

Ochrony Pogranicza wrzesień-grudzień 1945, „Problemy Ochrony Granic. Biuletyn” 2010, nr 44, s. 10-11; J. Królikowski, *Generałowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943-1990*, t. I, Toruń 2010, s. 287-289.

¹⁷ J. Ławiski, C. Żmuda, *Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945-1946*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1964, nr 4, t. 9, s. 25.

¹⁸ H. Dominiczak, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza 1945-1985*, Warszawa 1985, s. 42.

¹⁹ H. Dominiczak, *Wojska ochrony pogranicza w latach 1945-1948*, Warszawa 1971, s. 70.

²⁰ Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie [dalej: ASG], Lubuska Brygada Wojsk Ochrony Pogranicza [dalej: LBWOP], sygn., 327/101, Zarys Lubuskiej Brygady WOP, Krosno Odrzańskie 1965, s. 22-25; J. Ostrowski, *Lubuska Brygada Wojsk Ochrony Pogranicza*, Krosno Odrzańskie 2005, s. 3-6.

²¹ ASG, LBWOP, sygn., 327/35, *Sprawozdanie roczne z operacyjnej i służbowej działalności Poznańskiego Oddziału WOP za okres 1 stycznia 1946 do 31 grudnia 1946r.*, 19 stycznia 1947 r., k. 180-190.

²² *Ibidem*.

²³ Wacław Roman Jargas s. Alfreda – (1922-) gen. dyw., urodzony w Suwałkach, ukończył szkołę podstawową i gimnazjum ogólnokształcące w Suwałkach i Augustowie. Po zajęciu wschodnich terenów polski przez ZSRR wywieziony wraz z całą rodziną na Syberię do obwodu Irkuck, gdzie pracował jako robotnik leśny. W maju 1943 r. zmobilizowany do formującej się pod egidą PKWN 1 Dywizji im. T. Kościuszki. Przydzielony do 3 pp, następnie skierowany do przydywizyjnej Szkoły Podchorążych

działała na Kielecczyźnie, biorąc udział w rozbijaniu „bandy Hrynia”, grupy UPA „Bira” oraz uczestnicząc w walkach w okolicy Limanowej i Pisar. Do macierzystej jednostki powróciła 24 września 1946 r., tracąc 1 żołnierza²⁴. Dla jej zastąpienia przy sztabie powołano doraźnie luźną grupę odwodową.

Do pierwszego spotkania ze zbrojnymi oddziałami przestępczymi doszło na terenie oddziału w końcu 1945 r., wtedy to stwierdzono działalność grupy zbrojnej w rejonie linii kolejowej Rzepin-Budachów w odległości ok. 15 km od miejsca stacjonowania dowództwa oddziału. Zwiad jednostki meldował o osobnikach w polskich i niemieckich mundurach obserwowanych w tamtym rejonie. W celu potwierdzenia doniesień w teren wysłano trzy patrole oficerskie, stwierdziły one obecność grupy w pobliskich lasach – napadała ona okoliczne wioski. Patrol wysłany na szosę Krosno Odrzańskie–Świebodzin został ostrzelany²⁵.

Dzięki zdobytym informacjom zdołano zlokalizować 31 grudnia 1945 r. przemieszczającą się grupę w rejonie torów kolejowych Budachów–Czetowice. Jednostka siłami dwóch plutonów z Grupy Manewrowej podjęła pościg. Następnego dnia w godzinach wieczornych rozpoznano ściganą grupę w rejonie miejscowości Gostchorze, ok. 4 km na wschód od Krosna Odrzańskiego. Pierwszy pluton otoczył wieś od południa i przy współudziale drugiego plutonu spychał w kierunku rzeki Odry. Grupa przyparta do wody poddała się żołnierzom. W wyniku działań wopistów zatrzymano 9 osób, w tym 5 Rosjan (Lejtnant Kuszczęgłowski Witalija, lejtnant Riskin Mieczysław, młodszy

Piechoty. Po jej ukończeniu w sierpniu 1943 r. mianowany na stopień chorążego, obejmuje dowództwo plutonu fizylierów w 2pp. Na tym stanowisku bierze udział w bitwie pod Lenino. Pod koniec 1943 r. przeniesiony do 3 DP. Latem skierowany na kurs doskonalący w Wyższej Szkole Szkolenia Strzelecko-Taktycznego im. marsz. Szaposznikowa, po którym zostaje awansowany do stopnia por. i skierowany do 1 Brygady Piechoty Zmotoryzowanej w I Korpusie Pancernym WP. Po wojnie, służąc w I Korpusie Pancernym, organizował ochronę granicy Czechosłowackiej. W lutym 1946 r. przeniesiony do krośnieńskiej jednostki WOP na stanowisko dowódcy Grupy Manewrowej. Brał udział w walkach z oddziałami UPA w Bieszczadach, awansowany w 1946 r. do stopnia kapitana. Następnie służył w Centrum Wyszkozenia WOP w Ostródzie, odbył studia na ASG WP w Rembertowie. Po studiach objął funkcję szefa sztabu 21 DP, a następnie w 1953 r. dowodził tą dywizją. Później pełnił funkcje sztabowe w dowództwie korpusu w Olsztynie, w Warszawskim Okręgu Wojskowym oraz Zarządzie IV Sztabu Generalnego WP. Rozkazem personalnym MON z lipca 1960 r. awansowany do stopnia generała brygady. Od 1965 r. zastępca dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego, w 1969 r. attache wojskowy w ambasadzie PRL w Moskwie, następnie od 1973 r. zastępca ASG WP ds. liniowych. Awansowany w 1974 r. na stopień generała dywizji. W 1975 r. Ukończył Kurs Operacyjno-Strategiczny w Akademii Sztabu Generalnego ZSRR im. K. Woroszyłowa, następnie komendanta ASG WP. Prezes LOK w latach 1978-1982, później zastępca Głównego Inspektora Obrony Terytorialnej ds. szkolenia. W 1988 r. z powodu osiągnięcia wieku emerytalnego zwolniony z WP i przeniesiony w stan spoczynku. J. Królikowski, *Generałowie i Admirałowie Wojska Polskiego w latach 1943-1990*, t. 2, Toruń 2010, s. 32-34.

²⁴ ASG, LBWOP, sygn., 327/35, *Sprawozdanie roczne z operacyjnej i służbowej działalności Poznańskiego Oddziału WOP za okres 1 stycznia 1946 do 31 grudnia 1946r.*, 19 stycznia 1947, k. 180-190.

²⁵ ASG, LBWOP, sygn., 327/35, *Sprawozdanie miesięczne nr 2 za okres 25.12.1945-20.1.1946 r.*, 28 stycznia 1946, k. 16.

lejtnant Dokuczajem Piotr, kpt. Zikow Michił, szeregowy Górniewicz [Gorniewicz?]) oraz 4 osoby cywilne, w tym 3 osadników z wioski Górka²⁶. Schwytanych Rosjan przekazano do organów śledczych w radzieckiej strefie okupacyjnej, natomiast współpracujących z nimi Polaków do miejscowego powiatowego urzędu bezpieczeństwa publicznego (PUBP). W akcji tej wyróżnili się: dowódca grupy por. Leon Nuchmaj, ppor. Eugeniusz Metropoli, chor. Włodzimierz Korn oraz dwóch szeregowych: Tadeusz Dobosz i Bolesław Wójcik²⁷.

Krośnieńska jednostka pograniczników wspierała w podobnych działaniach inne służby podległe MBP i MSW. W lutym 1946 r. wspólnie z oddziałami KBW żołnierze WOP brali udział w akcji likwidacji 20-osobowej grupy w okolicach Krzystkowic²⁸.

Dowództwo WOP w związku z nasiloną działalnością w kraju grup przestępczych, zarówno zbrojnych, jak i przypadków szabru, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów tzw. Ziem Odzyskanych podejmowało wiele działań profilaktycznych, dążąc do uprzedzenia działań destabilizujących porządek na podległym sobie terenie, jak i do szybkiej odpowiedzi na zaistniałe akty łamania prawa²⁹.

W celu przeciwdziałania i likwidacji zbrojnych grup 2 Oddział WOP wystawił grupy alarmowe oraz przeprowadził wiele obław. Były to zarówno duże operacje koordynowane przez sztab oddziału, w których brały udział pododdziały ze wszystkich komend, jak i lokalne akcje organizowane siłami miejscowych odcinków. W działaniach tych oddziały pograniczne współdziałały z miejscowymi funkcjonariuszami MO i UB.

Dużą operację przeciw szabrownikom i osobnikom podszywającym się pod żołnierzy krośnieńska jednostka przeprowadziła 26-29 kwietnia 1946 r. Do działania w rejonie Lubuska, Krosna nad Odrą wspólnie z MO i UB dowódca oddziału nakazał zgromadzić łącznie 5 plutonów. Poszczególnym Komendanturom (6-10) nakazano na dzień koncentracji, tj. 26 kwietnia 1946 r., do godz. 16 oddelegować do Krosna po 1 oficera i 25 szeregowych na ciężarówkach wraz z 3 jednostkami ognia. Dowódcą grupy został wyznaczony mjr Jan Trośniak. Zadaniem oddziału było przeprowadzenie w nocy z 26 na 27 kwietnia obławy w okolicach Lubuska, a następnie powrót do koszar w Krośnie i odpoczynek 27 kwietnia. Nocą z 27 na 28 grupa mjr. J. Trośniaka miała przeprowadzić podobną akcję w okolicach Krosna. Dzień 28 przeznaczono na

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ ASG, LBWOP, sygn., 327/35, *Sprawozdanie miesięczne nr 2 za 25.12.1945-20.1.1946 r.*, 28 stycznia 1946, k. 17-23; A. Błażej w książce poświęconej Lubuskiej Brygadzie WOP odnotowuje ten fakt jako rozbięcie 9-osobowej grupy, w której skład miało wchodzić 4 własowców. Szerzej A. Błażej, *Zarys dziejów Lubuskiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza*, Krosno Odrzańskie 1985, s. 22.

²⁸ A. Błażej, *op. cit.*, s. 22-23.

²⁹ *Ibidem*.

odpoczynek i powrót od własnych oddziałów. Zorganizowane plutony po powrocie do macierzystych komend miały wraz z UB i MO przeprowadzić obławy w swoim regionie:

- 6 Komendantura wraz z MO i UB w rejonie Sękowic,
- 7 Komendantura wraz z MO i UB w rejonie Gubina,
- 8 Komendantura wraz z MO i UB w rejonie Cybinki,
- 9 Komendantura wraz z MO i UB w rejonie Słubic,
- 10 Komendantura wraz z MO i UB w rejonie Górzycy.

Dowódca Przejściowego Punktu Kontrolnego nr 6 Rzepin przeprowadzi własnymi siłami wspartymi przez MO i UB akcją w obrębie miasta³⁰.

Jednak taka oddolna improwizacja Oddziału nie trwała długo, na mocy rozkazu operacyjnego nr 002 z 7 maja 1946 r. dowódcy OW III na terenie przygranicznych powiatów Rzepin, Krosno i Gubin utworzono 15 odcinek bezpieczeństwa z siedzibą dowództwa w Krośnie Odrzańskim. Miał on podlegać dowództwu komendanta Poznańskiego Oddziału WOP. Termin przejęcia odpowiedzialności wyznaczono na 12 maja 1946 r.³¹

Dowództwo nowo powstałego 15 odcinka bezpieczeństwa już 18 maja rozkazem operacyjnym nr 001 podzieliło teren odpowiedzialności na 3 sektory, w każdym nakazano również stworzenie grupy operacyjnej. W składzie każdej z grup powołano dwie podgrupy. W pierwszej grupie nazwanej „Krosno” pod dowództwem mjr. Jana Trośniaka wyodrębniono podgrupy: stacjonującą w Krośnie, a organizowaną przy sztabie oddziału pod dowództwem ppor. Derena i składającą się z 5 podoficerów, 10 szeregowych oraz po 5 funkcjonariuszy z MO i UB, do dyspozycji plutonu oddano samochód ciężarowy i w Cybince, gdzie identyczne zgrupowanie organizowano przy 8. komendzie odcinka pod dowództwem kpt. Szulczeka. W drugim sektorze działała grupa „Słubice”, którą powierzono dowództwu ppłk. Pawła Śmietanina, podzielony on został na podgrupy w Słubicach i w Górzycy, ich skład był podobny do wcześniejszych oddziałów. Ostatni z powołanych oddziałów pod dowództwem mjr. Hipolita Świdorskiego obejmował podgrupy w Gubinie i w Sękowicach. Ich skład nie różnił się od pododdziałów innych jednostek. Łącznie w skład wymienionych grup wchodziły 3 dowództwa grup, 6 dowództw podgrup o stanie osobowym 10 oficerów i 150 szeregowych³².

³⁰ ASG, LBWOP, sygn., 327/32, *Rozkaz przygotowawczy dowódcy oddziału*, 24 kwietnia 1946, k. 130-136.

³¹ ASG, LBWOP, sygn., 327/32, *Rozkaz operacyjny nr 002 dowódcy III Okręgu Wojskowego*, 7 maja 1946, k. 6-7.

³² ASG, LBWOP, sygn., 327/32, *Rozkaz operacyjny nr 001 dowódcy 2 Oddziału WOP*, 18 maja 1946, k. 8-10.

Głównymi zadaniami utworzonych grup operacyjnych było zwalczanie „band” – dowództwo nakazywało zintensyfikować działania wywiadowcze w celu wykrywania grup zbrojnych, a namierzone likwidować, nie dopuszczając do koncentrowania się. Należało też likwidować małe grupy czy zatrzymywać pojedynczych żołnierzy podejrzanych o przynależność do zbrojnych oddziałów podziemia. Zwracano uwagę na współpracę pomiędzy sąsiadującymi grupami i wzajemne udzielanie pomocy³³.

Za dobranie odpowiednio pewnych żołnierzy odpowiadał aparat polityczno-wychowawczy, a za przygotowanie zabezpieczenia politycznego pododdziałów mjr Adam Broda za-dcy 2 Oddziału ds. polityczno-wychowawczych. Dowództwo wymagało odpowiedniego zachowania żołnierzy podczas kontaktu bojowego z grupami zbrojnymi, miało ono być ofensywne, nakazywano działanie aktywne zaczepne – wyszukiwanie partyzantów, nie zaś pasywne – czekając na ich aktywność. W celu podniesienia morale oraz dla zachęcenia żołnierzy do większej brawury wymagano, aby wnioski odznaczeniowe pisać na bieżąco, by czas od „czynu zbrojnego” do odznaczenia nie był dłuższy niż 10 dni³⁴.

Rozkazem operacyjnym nr 002 z 9 sierpnia 1946 r. ustalono szczegółowe rozgraniczenia poszczególnych grup operacyjnych i tak: grupie Krosno – dowódca szef I wydziału – wyznaczono rejon działania w okolicach Łagowa; grupie Sękowice – dowództwo 6 odcinka, pas działania w rejonie odcinka na głębokość 30 km od granicy; grupie Gubin – dowódca 7 odcinka, pas działania w rejonie odcinka na głębokości 30 km od granicy; grupie Cybinka – dowódca 8 odcinka, pas działania w rejonie odcinka na głębokości 30 km w kierunku Górzycy; grupie Słubice – dowódca 9 odcinka, pas działania w rejonie odcinka na głębokości 30 km w kierunku na Boczów; grupa 10 odcinka w rejonie Lubniewic. Jednak w meldunkach z września i października 1946 r. raportowano o braku aktywności „band”³⁵.

W maju w rejonie Lubska oddział manewrowy krośnieńskich pograniczników wspólnie z UB i MO zlikwidował 10-osobową bandę rabunkową. W tym samym miesiącu żołnierze pod dowództwem por. Czesława Romanowskiego brali udział w kilkudniowym pościgu za grupą „Jerzego”. Działała ona w okolicach Zielonej Góry, w sile ok. 40 osób, w jej rozbiciu jednostka WOP współdziałała z miejscowymi funkcjonariuszami z UB i MO³⁶.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, k. 9.

³⁵ ASG, LBWOP, sygn., 327/32, *Rozkaz operacyjny dowódcy grupy nr 1*, k 17-18, *Rozkaz operacyjny dowódcy 15 Odcinka Bezpieczeństwa nr 002*, 9 sierpnia 1946, k. 23-25.

³⁶ A. Błażej, *op. cit.*, s. 22-23.

W dniu 20 września 1946 r. zameldowano na 40 strażnicy 8 odcinka o wykryciu 4 uzbrojonych osób, 2 mężczyzn i 2 kobiet w mundurach przypominających WP, w jej pobliżu. Komendant strażnicy w celu sprawdzenia informacji wysłał 12 żołnierzy na miejsce wskazane w doniesieniu. Patrol został ostrzelany przez jednego z „bandytów”, na widok wopistów grupa uciekła do lasu. Pomimo przeczesania przez patrol lasu nie uzyskano rezultatu, pościg zaś przerwano z powodu zapadającego zmroku. Dowództwo nie uznawało zapadającego zmierzchu za okoliczność łagodzącą, przypominając o zakazie przerywania pościgów, który powinien być prowadzony aż do skutku³⁷.

Działanie zabezpieczające podczas głosowań

Krośnieński oddział pograniczników brał również udział w przygotowaniu ochrony referendum ludowego i wyborów. W związku ze spodziewanym działaniem grup niepodległościowych podczas wyborów Polska została podzielona na rejony bezpieczeństwa. Stacjonujące na ich terenie jednostki wojskowe zostały zobowiązane do wystawienia grup bojowych przygotowanych do walki z „reakcyjnym podziemiem”. Motywacją do takiej militaryzacji była również wzrastająca aktywność podziemia, w tym napady na obiekty państwowe, samorządowe, jak i funkcjonariuszy MO i UB. Oddziały nieuznające nowej władzy ścierały się również z grupami operacyjnymi WP. Na terenach przygranicznych jednostki WOP przygotowały manewrowe grupy uderzeniowe. 2 Poznański Oddział WOP na swym terenie wystawił trzy grupy uderzeniowe w Krośnie Odrzańskim, Gubinie i Słubicach:

- 1 – grupa Krosno sformowana na podstawie Grupy Manewrowej 2 Oddziału WOP,
- 2 – w Gubinie na podstawie 7 odcinka,
- 3 – w Słubicach na podstawie 9 odcinka.

W skład powołanych grup z poszczególnych oddziałów wydzielono 1 oficera, 3 podoficerów, 21 strzelców, w tym 1 sanitariusza. Na uzbrojeniu każdego z pododdziałów miało się znaleźć: 5 automatów, każdy z dwoma zapasowymi magazynkami, 2 ręczne karabiny maszynowe z zapasem 500 naboju oraz karabiny z 60 nabojami, każdemu żołnierzowi miano przydzielić po 2 granaty. Do dyspozycji grup uderzeniowych przydzielono po jednej ciężarówce z kierowcą oraz żelazną rację żywnościową na dwa dni. Tak wyposażona grupa miała być gotowa do zabezpieczania poszczególnych powiatów w czasie przedwyborczym oraz wyborów. Jednostki te miały nawiązać

³⁷ ASG, LBWOP, sygn., 327/30, *Rozkaz Specjalny dowódcy 2 Oddziału WOP nr 0043*, 23 września 1946, k. 79.

łączność i ścisłą współpracę z Ochotniczą Rezerwą Milicji Obywatelskiej (ORMO)³⁸, MO i UB³⁹.

Na terenie omawianych powiatów organizację ochrony powierzono 2 Oddziałowi WOP, który w tym celu przygotował trzy grupy odwodowe. W Słubicach w sile 40 ludzi podległych szefowi miejscowemu powiatowemu sztabowi operacyjnemu, którego zwierzchnikiem został tutejszy PUBP Marian Wańczyk; w Krośnie Odrzańskim 100-osobowy oddział podporządkowany powiatowemu sztabowi z szefem sztabu Stefanem Grzesiakiem z lokalnego PUBP oraz w Gubinie również 100 żołnierzy podległych przedstawicielowi WUBP Duczko⁴⁰.

W wyżej przedstawionych grupach przygotowania i obawy Oddziału WOP na terenie przygranicznych powiatów przed akcjami zbrojnego podziemia niepodległościowego, skierowane przeciw grupom niepodległym, były zabiegami profilaktycznymi. Jedynym odnotowanym przez wopistów z Krosna Odrzańskiego śladem podziemia było odnalezienie na terenie 8 odcinka ulotek organizacji Wolność i Niezawisłość⁴¹ (WiN-u)⁴².

³⁸ Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej – ochotnicza formacja wspierająca działania MO, powołana uchwałą rady ministrów z 21 lutego 1946 r. Rozwiązana 23 listopada 1989 r. Formacja powstała „Zarządzeniem o utworzeniu Ochotniczych Oddziałów Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO)” wydanym przez ministra bezpieczeństwa S. Radkiewicza 22 lutego 1946 r. Oddziały ORMO były tworzone przy komendach wojewódzkich i powiatowych MO. Wspierała działania organów bezpieczeństwa od marca 1946 r. Oddziały ORMO podlegały Państwowej Komisji Bezpieczeństwa i współdziałały z MO, WOP, UB, KBW i WP w zwalczaniu grup zbrojnych. Szerzej: J. Pytel, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (1946-1989)*, Warszawa 2009.

³⁹ ASG, LBWOP, sygn., 327/29, *Rozkaz zabezpieczenia wyborów*, 24 grudnia 1946, k. 2-3.

⁴⁰ W zachowanym materiale źródłowym nie podano imion oraz stopni funkcjonariuszy. Istnieją również pewne rozbieżności obsady delegata WUBP w Gubinie. Kpt. Alfons Duczko (20 marca 1945-10 listopada 1946) figuruje jako naczelnik wydziału II WUBP w Białymstoku. Z ustaleń IPN opublikowanych w *Aparat bezpieczeństwa w Polsce: kadra kierownicza. Tom 1: 1944-1956* podaje się dla tych PUBP jako ich szefów w omawianym okresie następujące osoby: w Słubicach p.o. st. sierż./chor. Marian Wańczyk (7 marca 1946-1 listopada 1947), w Krośnie Odrzańskim p.o. Stefan Grzesiak (1 grudnia 1925-1947), w Gubinie p.o. Jan Adamczewski (1 stycznia 1946-15 września 1946). *Aparat bezpieczeństwa w Polsce: kadra kierownicza. Tom 1: 1944-1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005; ASG, LBWOP, sygn. 327/60, *Wyciąg ze spisu Sztabów Powiatowych w głosowaniu ludowym*, k. 4.

⁴¹ ASG, LBWOP, sygn., 327/35, *Sprawozdanie roczne z operacyjnej i służbowej działalności Poznańskiego Oddziału WOP za okres od 1 stycznia 1946 r. do 31 grudnia 1946 r.*, z 19 stycznia 1947 r., k. 180-190.

⁴² Ruch Oporu bez Wojny i Dywersji „Wolność i Niezawisłość” (Wolność i Niezawisłość, WiN) – konspiracyjna organizacja niepodległościowa utworzona 2 września 1945 r. w Warszawie przez grupę wyższych oficerów byłej AK w celu kontynuacji działalności niepodległościowej w Polsce pod rządami komunistycznymi. Pierwotnie taką funkcję miała pełnić organizacja „Nie” (Niepodległość) powołana przez gen. L. Okulickiego. Jednak w wyniku wielu aresztowań została ona zdekonspirowana. W związku z tym powołano w Warszawie Zrzeszenie „WiN”. Miało ono z jednej strony zachować wpływy na działalność konspiracyjną przez Delegaturę Sił Zbrojnych na kraj, z drugiej przekształcić się w organizację cywilną. Utworzyli ją płk J. Rzepecki, płk T. Jachimiek, płk A. Sanojca i płk F. Niepokółczycki. Zrzeszenie to w latach 1946-1947 było największą organizacją niepodległościową

Zakończenie

Dokonując próby podsumowania działalności krośnieńskiej wopistów przeciw grupom zbrojnym w regionie, należy zwrócić szczególną uwagę na szczupłość zachowanego materiału. Nie pozwala on na zarysowanie szerokiej panoramy zaangażowania WOP-u w walkę o utrwalenie „władzy ludowej” na terenach przygranicznych powiatów.

Można natomiast zaznaczyć przygotowanie jednostki do walk z grupami zbrojnymi zarówno przed, jak i po powołaniu obwodu bezpieczeństwa, aktywny udział żołnierzy WOP w przygotowywanych obławach, w rejonie odpowiedzialności Oddziału. Zwraca uwagę podejście do zwalczania „band zbrojnych” na pograniczu przez dowództwo jednostki WOP, planowanie szerokich i intensywne działań, zarówno w reakcji na zaistniałe wydarzenia, jak i profilaktycznie w celu wykrycia grup zbrojnych.

Zabiegi podjęte w celu ujawnienia zgodnie z rozkazem Państwowej Komisji Bezpieczeństwa wykrywania i niszczenia grup zbrojnego podziemia na terenie pogranicza były nieefektywne. Przedstawione przypadki wykazują, że na terenie działalności 2 Oddziału WOP nie dochodziło do walk z partyzantami, a notowane incydenty miały zwykle charakter kryminalny. Działania wymierzone w zbrojne podziemie niepodległościowe albo trafiały w próżnię, albo prowadziły do rozbitcia zbrojnych grup o charakterze przestępczym. Krośnieńska jednostka podchodziła z całą stanowczością do wykonania poleceń Warszawy, czy to w zwalczaniu „band”, czy w ochronie referendum ludowego. Szeroko współpracowała z organami bezpieczeństwa. W większości zadań wymierzonych w partyzantów udział swój mieli funkcjonariusze MO i UB z rejonów działania.

Działania podjęte przez wopistów podczas wprowadzania i utrwalania „władzy ludowej” pokazują, jak mocno pogranicznicy byli zaangażowani w wiele akcji politycznych. Nie zawsze były to działania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa w strefie nadgranicznej, podległej ochronie oddziału. Przykładami tutaj mogą być angażowanie sił w ochronę wyborów i referendum czy udział w walkach na wschodzie kraju.

Działania 2 Poznańskiego Oddziału WOP przeciwko grupom zbrojnym na terenie pogranicza

Formacja brała udział w utrwalaniu narzuconego przez Moskwę systemu politycznego. Zabezpieczała porządek publiczny i organizowała akcje zbrojne na terenie swojej jurysdykcji, tj. powiatów Krosno, Słubice i Gubin, przeciw grupom zbrojnym. Podczas

w kraju. Organizacja była kilkakrotnie rozbijana przez UB, ostatni „leśni” powiązani z WiN ginęli po 1956 r., L. Żebrowski, *Encyklopedia białych plam*, t. 18, Radom 2006, s. 159-163.

tych operacji napotykała głównie bojówki o charakterze kryminalnym. W sektorze odpowiedzialności krośnieńskich wopistów nie odnotowywano działania zbrojnych grup podziemia niepodległościowego. W okresie gdy Grupa Manewrowa Oddziału była zaangażowana w walkę z UPA w Bieszczadach w Akcji „Wisła”, jednostka krośnieńska wystawiła improwizowane pododdziały alarmowe. Formacja w swych działaniach współpracowała z terenowymi posterunkami MO i SB.

OPERATIONS OF 2ND POZNAŃ BORDER GUARD FORCES (PL. WOJSKA OCHRONY
POGRANICZA) AGAINST ARMED GROUPS IN THE BORDER AREA

S u m m a r y

This formation was participating in consolidation of the political system imposed by Moscow. It secured public order and organized armed operations within the area of its jurisdiction i.e. Krosno, Słubice and Gubin County, against armed groups. During these operations, it mainly encountered militias of criminal nature. In the responsibility sector of members of the Krosno Border Guard Forces, there were no activities noted with participation of armed groups belonging to the independence underground. In the period, when the Maneuver Task Force of the Division was involved in the fight against Ukrainian Insurgent Army in Bieszczady Mountains during Wisła Action (pl. Akcja Wisła), this unit has issued improvised emergency subdivisions. The formation in its operations cooperated with field stations of Citizen's Militia (pl. Milicja Obywatelska) and Security Service (pl. Służba Bezpieczeństwa).